

UOT: 338.51

AQRAR SAHƏDƏ İXRAC YÖNÜMLÜ İSTEHSALIN STİMULLAŞDIRILMASINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

A. R. MƏMMƏDOV

Azərbaycan Texnologiya Universiteti

Aqrar sahədə ixrac yönümlü istehsalın stimullaşdırılması dövlətin iqtisadi siyasətində əsas yerlərdən birini tutur. İstehsalın stimullaşdırılmasında rəqabət mühitinin yaradılması vacib şərtlərdəndir. Rəqabət istehsalın stimullaşdırılması ilə yanaşı satışının təkmilləşdirilməsinə də təsir edir. Hazırda respublikamızda yerli istehsalçılar daxili bazarda daha çox rəqabət mühitinin pozulması ilə üzləşirlər. Bu baxımdan rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsi kimi mühüm amillər hesabına aqrar ixracın stimullaşdırılması ən başlıca vəzifələrdən hesab edilir.

Açar sözlər: rəqabət, ixrac, idxal, səmərə, qiymət, integrasiya, stimullaşdırma.

Bazar iqtisadi münasibətlərinin inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq, aqrar sahədə ixrac yönümlü istehsalın stimullaşdırılmasında rəqabət şərtlərinin qorunması dövlətin iqtisadi siyasətində əsas yerlərdən birini tutur. Rəqabət istehsalın stimullaşdırılması ilə yanaşı satışının təkmilləşdirilməsinə də təsir edən amillərdəndir. Rəqabət mübarizəsində qiymət və qeyri-qiymət metodlarından istifadə üstünlük təşkil edir. Qiymət rəqabəti bazarda iqtisadi bəhsləşməyə, qeyri-qiymət rəqabəti isə satış metodlarının təkmilləşdirilməsi gətirib çıxarır.

Respublikamızda aqrar sahədə istifadə olunan istehsal-texniki təyinatlı məhsulların istehsalının genişləndirilməsi üçün geniş şərait yaratmışdır. Lakin bu məhsullara olan tələbat hazırda əsasən idxal hesabına ödənilir. Bu baxımdan rəqabət elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsində, əməyin təşkilinin müntəzəm formalarının tətbiqinin geniş yayılmasında həlledici rol oynayır. Hazırda respublikamızda yerli istehsalçılar daxili bazarda daha çox rəqabət mühitinin pozulması ilə üzləşirlər. Bu baxımdan ən başlıca vəzifələrdən biri bazarda rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsidir. Respublikamızda bazar iqtisadiyyatı şəraitində makroiqtisadi tarazlığı təmin edən mexanizm kimi bazarda rəqabət mühitinin inkişafı, rəqabətin qorunması üçün zəruri qanunvericilik bazası – “Antiinhisar fəaliyyəti haqqında”, “Haqsız rəqabət haqqında”, “Reklam haqqında” və s. qanunlar – yaradılmışdır.

Aqrar sahədə ixrac yönümlü istehsalın stimullaşdırılmasında istehsal vasitələri bazarının fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi başlıca amillərdən hesab olunur. İstehsal vasitələri bazarını dövlət bir başa metod kimi qanunlar, normativ-hüquqi aktlar vasitəsi ilə tənzimləyir. Dövlət istehsal vasitələri bazarının inkişafına kömək etmək məqsədi ilə dolayı təsir mexanizmlərindən də istifadə edir.

Daxili investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması, istehsal vasitələrinin, xidmətlərin və iş qüvvəsinin idxal və ixracının tənzimlənməsi, xüsusi növ istehsal vasitələrinin bazar qiymətlərinin tənzimlənməsi məsələləri də iqtisadi siyasətdə əsas yerlərdən birini tutur.

Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, bazarı tənzimləyərkən iqtisadiyyatın spesifik xüsusiyyətləri, beynəlxalq əmək bölgüsünün tələbləri nəzərə alınmaqla ticarət-iqtisadi əlaqələrin optimal variantı seçilməli və bu prinsiplər iqtisadi inkişaf strategiyasında öz əksini tapmalıdır. Ümumiyyətlə hər bir dövlət bazarın inkişafını təmin edərkən xarici ticarət-iqtisadi əlaqələr zamanı açıq iqtisadiyyat prinsiplərinə üstünlük verməklə, həmçinin beynəlxalq əmək bölgüsünün və beynəlxalq kaptalın imkanlarından məqsədəuyğun surətdə istifadə etməklə milli iqtisadiyyatı formalaşdırır (4).

Bazar iqtisadi münasibətləri sisteminin hüquqi bazasının yaradılması, rəqabətin qorunması, gəlirlərin yenidən bölüşdürülməsi, resursların bölgüsünün təkmilləşdirilməsi, iqtisadiyyatın sabitləşdirilməsi baxımından dövlət iqtisadi tənzimləmə funksiyalarını həyata keçirir. Burada mühüm məsələlərdən biri istehsal vasitələri bazarının tənzimlənməsinin hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsidir. Təcrübə göstərir ki, istehsal vasitələri bazarının inkişafı üçün qanunvericilik bazası ilə yanaşı maliyyə-kredit mexanizminin təkmilləşdirilməsi zəruridir.

Aqrar sahədə bazar iqtisadi münasibətlərinin tələblərinə uyğun olaraq baş verən institusional dəyişikliklər düzgün iqtisadi siyasətin, səmərəli idarəetmənin, iqtisadi tənzimləmənin, bazarına dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsinin ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsini tələb edir (1). Aqrar sektorun çox

geniş imkanları vardır ki, resurslardan səmərəli istifadə etməklə daxili bazarı, beləliklə yerli istehsalı qorumaq mümkündür. Aqrar bölmədə meyvə, tərəvəz, üzüm pambığı, tütün məmulatı, şəkər çuğunduru, taxıl, heyvandarlıq məhsulları istehsalı həcmnin artırılması strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu məqsədlə istehsalın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, emal müəssisələri ilə qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməlidir. Dövlətin aqrar siyasətində əhalinin ərzaqla təminatı, sənayeni isə kənd təsərrüfatı xammalı ilə fasiləsiz təmin etmək əsas məsələlərdən hesab edilir. Ona görə də hazırkı şəraitdə aqrar sahə məhsullarının istehsalı, idxalı və ixracına dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsi zəruridir. Kənd təsərrüfatında dövlətin siyasəti bu sahənin üstün inkişafına istiqamətləndirilməlidir. Bu gün dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyi baxımından strateji resurslar üzərində dövlət nəzarətinin olması obyektiv zərurətdir.

Bazar münasibətlərinin inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq, yerli istehsalın və ixracın stimullaşdırılması üçün bazarda inhisarçılıqla mübarizə və rəqabət şərtlərinin qorunması dövlətin iqtisadi tənzimləmə funksiyasının başlıca istiqaməti olaraq qalır. Bu baxımdan hüquqi tənzimlənmə mühüm rol oynayır (2). Bazar təsərrüfatçılıq sistemində keçid, ilk növbədə iqtisadi müstəqilliyin və azad rəqabət meyillərinin genişlənməsi ilə şərtləndiyindən hüquqi tənzimlənmə məhz qanunvericilik təminatının yaradılmasına xidmət edir. Ölkənin iqtisadi sisteminin sürətli inkişafı, dünya və regional bazarlara integrasiya olunmasına yaranan ehtiyac, güclənən beynəlxalq rəqabət və yeni təsərrüfatçılıq sisteminin modernləşdirilməsini iqtisadi vəzifə olaraq daim qarşıda durur. Ona görə dövlətin kordinasiya və tənzimləmə funksiyalarının gücləndirilməsi, özəl sektorun təşəbbüslərinin dəstəklənməsi, daxili tələbatın ödənilməsi və ixrac potensialının genişləndirilməsi əsas istiqamətlərdən olmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, istər hüquqi-normativ bazanın dolğunluğu, onun təcrübədə tətbiq səviyyəsi, istərsə də təşkilati -institusional inkişafdakı dəyişikliklər aqrar istehsalçılara azad sahibkarlıq mühitinin üstünlüklərindən yetərinə faydalanmağa şərait yaratmır. Odur ki, bu sahələrdə sistemli tədbirlər kompleksi həyata keçirilməli və bu baxımdan hüquqi-normativ sənədlər qəbul edilməli, mövcud qanunlarda təkmilləşdirmələr aparılmalıdır.

Aqrar istehsalın stimullaşdırılmasının və iqtisadi proseslərin tənzimlənməsinin maliyyə-kredit mexa-

nizminin təkmilləşdirilməsi inkişafın başlıca hərəkətverici qüvvəsi kimi çıxış edir. Maliyyə mexanizmi nəinki iqtisadi artımın davamlı xarakter daşmasını, həm də sosial-iqtisadi proseslərin dövlət tənzimlənməsinin prioritet istiqamətini təşkil edir.

Müasir şəraitdə aqrar sahədə maliyyə-kredit mexanizminin təkmilləşdirilməsinin mahiyyəti yeni yaradılmış sahibkarlıq qurumlarına maliyyə subsidiyalarının verilməsi ilə yanaşı daha səmərəli kredit sisteminin formalaşdırılması ilə də sıx bağlıdır. Bütün bunlar isə yalnız çevik iqtisadi mexanizmə əsaslanaraq həyata keçirildiyi şəraitdə səmərə verə bilər. Bu baxımdan qiymət amilinin, eləcə də qiymət siyasətinin stimullaşdırmadakı rolu əvəzedilməzdir. Qiymət amili həyata keçirilən makroiqtisadi siyasətin mühüm tərkib hissəsi kimi daim diqqət mərkəzində olur. Məhsulların qiymətlərinin tənzimlənməsinin zəruriliyi həm də bu məhsulların bazarlarının bəzi hallarda qeyri-mükəmməl rəqabətli olmasından irəli gəlir (3).

İxrac yönümlü daxili istehsalın stimullaşdırılmasında əsas məsələlərdən biri də idxalın məhdudlaşdırılmasıdır. Daxili istehsal istehlakı üstələyərsə, idxal üzərində nəzarət metodu ilə bazar qiymətlərinin himayə edilməsi siyasəti gözlənilən səmərəni vermək iqtidarında olmur. Bazarda təklifin genişləndirilməsi qiymətlərin qeyri-mütənasib şəkildə aşağı düşməsinə və gəlirlərin azalmasına səbəb ola bilər. Əksinə, təklifin məhdudlaşdırılması istehsalçıların gəlirlərinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Bu baxımdan göstərilən amillər nəzərə alınmaqla stimullaşdırma tədbirləri təkmilləşdirilməlidir.

Bu baxımdan istehsalın, idxalın və ixracın tənzimlənməsi məqsədi ilə ilk növbədə inzibati tənzimləmə metodlarından istifadə edilməlidir. Eyni zamanda aqrar sahənin inkişafına dair dövlət proqramlarını da bu istiqamətdə əhəmiyyətli tədbirlərdən hesab etmək olar. Həmçinin istehsalın təşkili ilə əlaqədar maliyyə dəstəyindən geniş istifadə edilməli, dövlət inhisarında olan müəssisələrin inkişafı üçün dövlət büdcəsinin vəsaitindən subvensiya və subsidiyaların ayrılması zəruridir.

Hazırda fəaliyyət göstərən emal müəssisələrinə tətbiq edilən vergi dərəcələri və onların növlərinə dünya ölkələrinin təcrübəsi nəzərə alınmaqla yenidən yanaşılma tələb olunur. Bu, bir tərəfdən emal müəssisələrinin gəlirlərinə, digər tərəfdən istehsal və emal müəssisələri arasında integrasiya münasibətlərinin inkişafına şərait yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Aliyev İ.H. Milli iqtisadiyyat və aqrar sahənin inkişaf problemləri. Bakı 2006, 380 s.
2. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Bakı-2002, 447 s.
3. Салин К. «Конкуренция» Москва 2004, 277

Факторы, влияющие на стимулирование производства ориентированного на экспорт в аграрном секторе

А. Р. Мамедов

В экономической политике государства одним из основных мест занимает стимулирование производства ориентированного на экспорт в аграрном секторе. В стимулирование производства важным условием считается, создание конкурентной среды. Конкуренция наряду, стимулированием производства влияет, также на совершенствование реализации.

В настоящее время на внутреннем рынке местные производители в основном сталкиваются нарушением конкурентной среды. В связи с этим самым важным условием считается совершенствование конкурентной среды за счет таких факторов, как развитие стимулирование аграрного экспорта.

Ключевые слова: конкуренция, экспорт, импорт, выгода, цена, интеграция, стимулирование.

Factors affecting the agricultural sector to stimulate export-oriented production

A. R. Mammadov

Stimulation of export-oriented production in the agricultural sector is one of the key economic policies in Azerbaijan. An important condition for the creation of a competitive environment is stimulating production. In addition the competition is affecting stimulation of production and improvement of sales. Currently, domestic producers are facing in violation of competitive environment in the domestic market. In this regard, the expense of important factors such as the development of a competitive environment stimulation of agricultural exports are considered the main tasks.

Key words: competitiveness, export, import, efficiency, cost, integration, stimulation.
